

Kako o Kaju slika govori više od tisuću riječi

Schubert, Bojana. *Priča o jednom Kaju*. (Ilustrator Grgo Petrov). Zagreb: Srednja Europa, 2021., 44 str.

Godinu 2021. Vlada Republike Hrvatske na prijedlog Ministarstva kulture i medija proglasila je Godinom čitanja. Svoj doprinos poticaju na čitanje i razvoju kulture čitanja od malih nogu dali su jezikoslovka Bojana Schubert i ilustrator dizajner Grgo Petrov svojom *Pričom o jednom Kaju*, slikovnicom koju je sredinom Godine čitanja objavio zagrebački nakladnik Srednja Europa.

Budući da su mi autoričin bogat opus u kojemu se zrcali njezin temeljni znanstveni interes (povijest hrvatskoga jezika i kajkavski književni jezik) te angažman na popularizaciji znanosti dobro poznati, te da su ljubav prema domaćoj riječi i strast prema očuvanju hrvatske jezične baštine koje dijeli s ilustratorom nadaleko prepoznatljivi, nimalo me nije začudila izvrsna ideja da se tema povijesti kajkavskoga književnoga jezika publici predstavi u ovom obliku.

Kao da se vodila poznatom misli »Čitati znači sanjati otvorenih očiju«, autorica je *Priču o jednom Kaju* koncipirala kao alegoriju. Priču o povijesti kajkavskoga književnoga jezika počinje pozivom čitateljima da sjeverozapadnu Hrvatsku zamisle kao livadu na kojoj su kajkavski organski govori predstavljeni različitim, jedinstvenim, a opet sličnim cvjetovima, a kajkavski književni jezik predstavljen je stablom, imenovanim Kaj, koje je niknulo u 16. stoljeću. Opisu rasta i razvoja te života toga stabla posvećen je najveći dio ove knjižice.

Uvod priče upoznaje čitatelja sa zagrebačkim korijenima kajkavskoga književnoga jezika, s ustrajnošću i otpornošću nužnima za razvoj u sjeni starijih i jačih stabala (njemačkoga i latinskoga jezika), s njegovim suživotom s raznolikim kajkavskim cvijećem te posebnošću u odnosu na nj. Odbir stabla kao metafore književne kajkavštine pun je pogodak – tako je svaka grana bujnoga stabla prikazana kao jedno područje ljudske djelatnosti, npr. prava, gospodarstva, medicine i veterinarstva, matematike, astrologije i astronomije, bontona, leksikografije, gramatikografije, književnosti. Svaka od tih grana, pak, dala je brojne plodove – konkretne autore i njihova djela! Svakoj grani (odnosno, svakomu području) i njezinim plodovima posvećene su barem dvije stranice, a ispunjene su i prikladnim bilješkama o leksiku tipičnu za pojedino područje ili citatima iz navedenih djela. Pri-

mjerice, na odgovarajućim mjestima donose se specifične kajkavske isto-
vrijednice termina svojstvenih određenoj struci (npr. matematički, pravni,
jezikoslovni (npr. *tužnik*, *pajdašnik*, *gluhoslovo*), anatomski i medicinski), ali
i svakodnevni nazivi (npr. nazivi mjeseci u godini i sl.). Riječi i izraze koji
nisu odmah objašnjeni autorica je obradila u malom rječniku na samom
kraju knjige.

Posebno je istaknuta prva knjiga tiskana na kajkavskom – *Decretum*
(1574.) Ivanuša Pergošića, a s tim u skladu prva je grana posvećena prau-
vu. U nastavku se, među ostalima, predstavljaju i mnoge knjige koje su
upravo na kajkavskom prvi predstavnici svoje vrste u povijesti hrvatsko-
ga jezika, npr. prvi hrvatski matematički priručnik jest *Aritmetika Horvat-
ska* (1758.) Mihalja Šiloboda Bolšića. Prvi medicinski priručnik na hrvat-
skom, i to kajkavskom književnom jeziku, *Medicina ruralis iliti Vračtva la-
danjska* (1776.) i prvi hrvatski priručnik o primaljstvu i porodništvu *Kratek
navuk od meštrije pupkorezne* (1777.) djela su Ivana Krstitelja Lalangua. Kaj-
kavskim književnim jezikom pisan je i prvi dječji roman na hrvatskom je-
ziku – *Mlajši Robinzon* (1796.) Antuna Vranića te prvi hrvatski bonton – *Re-
gule dvorjanstva* (1744.) Jurja Muliha.

Uz autore i njihova djela, autorica je na različite načine predstavila i nji-
hov konkretan sadržaj. U današnja izazovna vremena svakako će nam ak-
tualnima (i primjenjivima!) zvučati epidemiološki savjeti izdvojeni iz djela
Navuk kak se ljudctvo vu vremenu betega kolera zadržavati ima (1831.).

U doba epidemije ne preporučuju se velika okupljanja: »*Nigdar nesme
vnogo ljudih vu maleh, tesneh i nisekh hižah prebivati.*« Nužno je redovito pro-
vjetranje prostorija: »*Vse hiže jednoga stanja, osebužno pako hiže betežnikov,
moraju se vsaki dan prevetrati.*« Čistoća je pola zdravlja – podsjeća nas na to
ovaj citat: »*Vu celi hiži mora se najvekša čistoća, osebužno pak vu hižah betež-
nikov držati.*« Samoizolacija nije izum 21. stoljeća, o čemu svjedoči uputa:
»*Stanovniki koteri se jesu sumlivim betežnikom večkrat zestajali [...] dužni jesu
pri hiži ostati i vsakom društvu drugeh ljudih sebe ukloniti.*« Konačno, »... *mir-
na vest [je] proti vsakom betegu najbolša obrana, zato naj se vsaki čuva srditosti,
ljutine, straha i stiske srca!*«

Na njih se dobro nadovezuju savjeti za pristojno ponašanje iz bontona
naslovljena *Regule dvorjanstva*:

»*Ako hočeš kašljati ali kehnuti, pošteno je vusta na stran obrnuti i z rubcem zakri-
ti ter za kihanjem reči: Bože pomози!*«

Djeci, primarnim korisnicima ove knjižice, posebno će (barem za ško-
lovanje) važno biti baciti pogled na tri grane stabla Kaja – leksikografiju,
gramatikografiju, književnost. Iz rječničke baštine predstavljaju se četiri

rječnika (*Dictionar* (1670.), *Gazofilacij* (1740.), *Lexicon Latinum* (1742.), *Rječnik latinsko-hrvatski i njemački* (druga polovica 18. st.). Uz njih, predstavlja se šest gramatika pisanih kajkavskim književnim jezikom (autorâ Ivana Vitkovića, Ignacija Szentmartonyja, Franje Korniga, Josipa Ernesta Matijevića, Josipa Đurkovečkoga te Ignaca Kristijanovića). Najveća grana stabla Kaja posvećena je književnicima i književnicama, autorima kajkavske poezije, proze i drame.

Opisavši spomenute grane stabla Kaja, autorica otkriva njegovu sudbinu u 19. stoljeću. Iz njegova zlatnoga doba posebno ističe Krizmanićeve prijevode engleskih književnih velikana Johna Milтона i Williama Shakespearea te važnu činjenicu da je kajkavski književni jezik 1832. postao školskim predmetom. Zatim utvrđuje: »Međutim, u isto su vrijeme velike neprilike zadesile našega Kaja te je on na vrhuncu svoje slave doživio tužnu sudbinu.« Sažeto se opisuje kako je nakon odluke o službenoj upotrebi štokavskoga među svim Hrvatima, pa i kajkavcima, donesene tijekom hrvatskoga narodnoga preporoda, na Kaju opstala tek jedna grančica – književni kajkavski tekstovi Ignaca Kristijanovića, i to do 70-ih godina 19. stoljeća.

Posljednjim stranicama slikovnice autorica nas podsjeća da na kajkavskoj livadi i dalje mirišu kajkavski cvjetovi (mjesni govori), na koje se brojni književnici (poput Antuna Nemčića, Augusta Šenoa, Antuna Gustava Matoša, Frana Galovića, Marije Jurić Zagorke, Dragutina Domjanića, Miroslava Krleže, Slavka Kolara, Mladena Kerstnera i mnogih drugih iz 20. i 21. stoljeća) mogu osloniti pri svojem stvaranju, i to unatoč tomu što se u službenim situacijama koristimo standardom sa štokavskom osnovicom.

Priča ima *cliffhangersku* završnicu – iza riječi KRAJ stoji veliki upitnik. Doživio sam ju kao pitanje i poticaj za svakoga od nas. Hoćemo li (i smijemo li) dopustiti da *kaj* doživi svoj kraj?

Konfucije nas je davno poučio: »Ne možeš otvoriti nijednu knjigu, a da nešto ne naučiš!« Vrijedi to i za slikovnicu *Priča o jednom Kaju*. Listajući ju, čitatelj uči (ili ponavlja) o razvijenosti, bogatstvu i višefunktionalnosti kajkavskoga književnoga jezika, o važnosti književnoga nasljeđa. Premda kao publiku slikovnica ponajprije zamišljamo mališane, ova slikovnica bit će primjerena i starijoj djeci (primjerice, učenicima viših razreda osnovne ili srednje škole). Zbog oskudnosti tema vezanih uz kajkavski književni jezik u školskim planovima i programima, svakako je dobrodošla kao vrijedan didaktički materijal. Siguran sam da će čitatelji – bez obzira na dob – u njoj pronaći nove, dosad nepoznate informacije i time obogatiti svoju opću kulturu.

Livadu ispunjenu šarenim cvijećem i raskošnim stablom ne mogu zamisliti bez marljivih pčela (ili drugih kukaca) koje su zaslužne za njihov opstanak. Autorica nam je odabirom uvrštenih informacija *xîtyla búbø [v] vûxø* i zapravo svakomu čitatelju dopustila da sâm dodatno istraži temu koja mu bude privukla pozornost ili koja ga bude zanimala. Ako čitatelji (roditelji, djedovi i bake, odgojitelji, učitelji i nastavnici ili pak sama djeca) budu *vrěđny kaj čměle* te se potrude sami istraživati (uza sve mogućnosti koje nam današnja tehnologija omogućuje), *Kaj* neće biti zaboravljen.

Ovom knjižicom autorica nam je s jedne strane pokazala da književna kajkavština i dalje živi i daje plodove, a s druge nas je strane podsjetila (možda i opomenula!) da se za kajkavsku livadu redovito treba brinuti (učenjem, upotrebom i stvaranjem, te ponosom i ljubavlju) kako bi cvjetovi (tj. mjesni, organski govori) i dalje cvali, mirisali i bili prekrasni i jedinstveni, kako bi se očuvala vrijedna raznolikost. Hvala joj na tom!

Joža Horvat